
Anmeldelser

---

været historien om eksistentielle nederlag, men hvis fortalthed alligevel hos læseren efterladerindtrykket af, at det hele alligevel godt kan betale sig, som man siger. Betale sig fordi det i det mindste kan give anledning til en god historie.

På den baggrund kan vi også hér lade Tygstrup få det sidste ord: "I dette perspektiv består den egentlige videreførelse af romantraditionens formelle arv i ... forsøget på at repræsentere en subjektivitet, der ikke uproblematisk lader sig fremstille direkte". Og for at der ikke skal være nogen tvivl: ovenstående er hele vejen igennem ment som en varm anbefaling af en god bog. Et lyspunkt i dansk litterær kritik.

Hans Jørgen Thomsen

"Udryd de sataner"

Sven Lindqvist: *Udryd de sataner*, Gyldendal 1993, 201 sider, 198 kr.

*

Sven Lindqvist foregiver ikke at sige noget nyt, noget vi ikke ved i forvejen. Det er hans pointe, at det ikke er tilfældet. Bogen starter og slutter med en direkte henvendelse til læseren, der minder om, at det, der kommer i det følgende, og det, man ved afsluttet læsning har læst, vidste man godt i forvejen. "Det er ikke viden vi mangler. Det er modet til at erkende det vi ved og drage konklusionerne af det." (s. 11). Men det er en viden, vi ikke vil vide af, og det har vi vores gode grunde til. Lindqvist insisterer på, at det, vi ikke bare skal vide, men også erkende, i al sin ubehagelige enkelhed består i, at folkemordene ikke startede med Hitler og heller ikke sluttede med Hitler. Folkemordet under 2. Verdenskrig lå i forlængelse af en lang vesterlandsk tradition for folkemord på de ikke-europæiske kontinenter. Der er intet "einzigartig" ved Hitler. Udslettelsestanken er "fælleseuropæisk gods", og er koncentreret i sætningen "Udryd de sataner" fra J. Conrads *Mørkets hjerte* fra 1902. Denne anti-imperialistiske roman blev skrevet på et tidspunkt, hvor det britiske imperium nåede sit klimaks, og er i øvrigt forlægget for Coppolas *Apocalypse Now* med Marlon Brando som colonel Kurtz, (hvem ellers?), hvor romanens Belgisk Congo ganske loyalt er omsat til 60'ernes Vietnamkrig og

---

Anmeldelser

---

dertil hørende massakrer, koncentreret i colonel Kilgores berømte sætning: "I love the smell of napalm in the morning. It smells like victory".

Lindqvists bog er en idehistorisk analyse af, hvorledes sætningen "Udryd de sataner" overhovedet kunne blive skrevet, og hvad den betød, altså hvilke videnskabelige, politiske og litterære forudsætninger J. Conrad havde for at kunne lægge denne sætning i elfenbensjægeren Kurtz' pen. Sagt med andre ord: Lindqvist leverer en analyse af slutningen af 1800-tallets metafysik og dermed baggrunden for også Hitlers metafysik.

"Sætningen "udryd de sataner" befinder sig ikke længere fra humanismens hjerte end Buchenwald fra Goethehaus i Weimar. Det har man næsten fuldstændig fortrængt - også tyskerne, som alene har måttet bære skylden for en udslættelsestanke der i virkeligheden er fælleseuropæisk gods." (s. 19). Det må være på grund af borgerkrigen i Jugoslavien, at dette lader sig høre. Historikere og filosoffer har sagt det før, det er ganske rigtigt en viden, der er tilgængelig, hvis man altså vil vide af den. Undertegnede husker i forbindelse med debatten omkring Heideggers forhold til nazismen i slutningen af 80'erne, belært af blandt andre Heidegger og hans brutale tese om, at udrydelseslejrene og de moderne tekniske, industrielle dyrkningsmetoder i landbruget havde samme metafysiske grund, altså at nazismen lå i forlængelse af vesterlandsk tanke og derfor ikke var en undtagelsestilstand, som "ruinerede ethvert begreb", "som ikke var muligt at tænke", som var "uforklarlig" etc., at disse synspunkter fremkaldte be-

skyldninger om "domesticering" af nazismen, altså en anklage om at normalisere den, en gøre den stueren eller hamløs. Det er snarere Lindqvists tese, at det at hævde nazismens "einzigtigkeith" er den mest raffinerede måde at fortrænge, at udryddelsestanken er en konsekvens af vesterlandsk metafysik, er bagsiden af den medalje, hvor forsiden udgør det, vi med rette kan være så stolte af, nemlig humanismen, menneskerettighederne og demokratiet. Det hedder hos Lindqvist. "Auschwitz var den moderne, industrielle udgave af en tilintetgørelse, som det europæiske verdensherredømme længe havde hvilet på." (s. 181)

Det er således Lindqvists grundlæggende tese, at folkemordet aldrig har været og stadig ikke er uforenelig med den vesterlandske tanke. Hitlers folkemord lå i klar forlængelse af Europas praksis i kolonierne og blev legitimeret af især slutningen af 1800-tallets darwinistiske racebiologi. Hitler kunne altså legitimere sin praksis med henvisning til sin umiddelbare fortids gode videnskabelige latin. Det, han foretog sig, var med andre ord vurderet som rationelt, som det blev vurderet som værende rationelt at foretage folkemord i kolonierne: en af 1800-tallets grundlæggende forestillinger var, at der findes racer, folkeslag, nationer og stammer, der var dømt til undergang og derfor måtte dele skæbne med dinosaurerne. Den overlegne vesterlandske, hvide race gav blot denne uundgåelige udvikling en hjælpende hånd.

Nogle faktuelle oplysninger: den sidste guancher på de Kanariske øer blev set i 1541; det tog 50 år at udrydde tasmanierne,

---

Anmeldelser

---

den sidste døde i 1876. Man anslår, at da Columbus ankom til Amerika, var der ca. 70 mill. mennesker. I løbet af 100 år blev mere en 90 procent af disse 70 mill. udryddet. Hererofolket blev af tyskerne i slutningen af 1800-tallet udryddet. 80000 mennesker blev gennet ud i ørkenen og grænserne blev omhyggeligt bevogtet. De døde af tørst. I alle tilfælde var dødsårsagen således en kombination af regulær nedslagning, manglende resistens over for kolonisatorernes medbragte sygdomme, som kun blev udlagt og forstået som endnu et bevis på disse døende racers underlegenhed, og endelig en dødsårsag som må tilskrives det, at traditionelle sociale bånd blev revet over.

Lindqvist skriver (s. 160): "Ordet 'folkemord' var endnu ikke opfundet. Men fænomenet eksisterede. Kurtz kaldte det "exterminate all the brutes". ... Lige så lidt som andre på den tid kunne Conrad undgå at høre om det folkemord der prægede hele hans århundrede. Det er os der har fortrængt det. Vi vil ikke huske det. Vi ser helst at folkemordene begyndte og endte med nazismen. Det er rarest sådan.... Den luft han [Hitler, KH] og andre mennesker i den vestlige kulturkreds indåndede i hans barndom var gennemsyret af en overbevisning om at imperialismen er en biologisk nødvendig proces, der ifølge naturens love uundgåeligt fører til de lavere racers undergang. Det er en overbevisning der har kostet millioner af mennesker livet før Hitler gav den sit højst personlige udtryk."

"Det han [Hitler, KH] ville skabe da han gik efter "livsrum" østpå, var et kontinentalt modstykke til det britiske imperium.

Det var hos briter og andre vesteuropæiske folk Hitler fandt de forbilleder jødeudryddelsen er "en fordrejet kopi" af." (s. 20).

Europa er demokratiets og menneskerettighedernes vugge og i selv samme tidsperiode, hvor den metafysik der ligger til grund for demokrati og menneskerettigheder blev skabt, altså ca. fra 1600-tallet og fremad slagtede kolonisatorerne løs i Afrika, Amerika, Australien og Asien. Det eneste der adskiller folkemordet på de 10 mill. jøder, kommunister, sigøjnere, homoseksuelle og gale er, at det foregik på vores kontinent, at det sikkert derfor har været næsten umuligt at benægte dets eksistens. Men den tanke, at folkemordet har været og stadig er en væsentlig del af den vesterlandske tanke, fortrænges elegant ved at hævde nazismens "einzigartigkeit". Fortrængningens magt er jo imponerende; om man så var nabo til en koncentrationslejr og dagligt havde stanken af dynger af afbrændte lig i næseborene, kunne man hævde, "at man ikke vidste det".

Det fine ved Lindqvists bog er ikke kun, at han igen minder os om folkemordene, at Hitler lå i klar forlængelse af og ikke i modsætning til moderne vesterlandsk tanke (racebiologien) og praksis (kolonisatorernes folkemord). Det er analyser og en viden, der er tilgængelig andre steder. Filosofer og historikere har sagt det før. Det fine er, at det ikke er muligt blot at forfalde til dårlig samvittighed, som man fx kan vederkvæge sig ved, når man ser en politisk korrekt film som "Danser med ulve". Man kan roligt lade sig røre, når nu den sidste Mohikaner er død eller de sidste overlevnes kultur forlængst er smadret, og man kan roligt

---

Anmeldelser

---

genoplive sin barndoms romantiske og erotiske fantasmer om "ædle vilde". Det får man ikke lov til af Lindqvist. Hans pointe er jo som sagt, at folkemordene ikke begyndte og ikke stoppede med Hitler. Og det ved vi jo også godt. Det er ikke naturkatastrofer, folk i den tredje verden dør af. Det drejer sig ikke kun om slagtingen af Amazonindianere, men især om den enorme og håbløse gæld mange lande i den tredje verden står i til Europa og USA med fattigdommen, sulten og nedbrydningen af traditionelle samfundsstrukturer som konsekvens. Det sidste dør man som sagt også af. Lindqvist spørger, hvad vi har tænkt os at stille op med det pres fra befolkningerne i den tredje verden, vi ligger under for for tiden, vi lever jo i den største folkevandringsperiode nogensinde. Han spørger, fordi vi har tradition for at udrydde mennesker, hvis arbejdskraft enten ikke dur, eller hvis arbejdskraft vi ikke har brug for.

Men hvorfor denne kolonialisme, denne den vesterlandske kulturs hang til ekspansion? "Et stagnerende territorium blev opfattet som lige så unormalt og ildevarslende som et stagnerende BNP i dag." (s. 176). "Hvorfor? Ja, hvorfor vil en bodybuilder have svulmende muskler? Ekspansion var et mål i sig selv, alle forklaringer var skinkforklaringer. Et folk der bliver større må have plads, sagde man. Et folk der ikke "kan forsørge sig selv" er dømt til at uddø. Hvorfor? Intet svar. Hitler startede krigen for at få mere landbrugsjord blot få årtier før alle stater i Europa begyndte at betale bønderne for at nedlægge landbrug." (s. 177). Det er dette "intet svar" på spørgsmålet om, hvorfor der

skal ekspanderes, som eksempelvis Nietzsche og Heidegger forsøgte at tænke og svare på med deres metafysiske kategorier viljen til magt/den evige genkomst og teknikbegrebet. Når Nietzsche kaldte grunden for og til alting for viljen til magt, var det fordi, det ikke længere gav mening at tænke mennesket som værende grund eller subjekt, dvs. der var for mange fænomener, der ikke kunne tænkes med mennesket som subjekt, med mennesket som referent, der var noget andet, som drev værket, og dette andet fik navnet viljen til magt. Viljen til magt er ikke et psykologisk karakteristikon, mennesket kan have, eventuelt ikke have. Snarere er det vesterlandske menneske konstitueret af viljen til magt. Denne vil imidlertid ikke noget bestemt, den *vil* bare slet og ret. Derfor stiller den sig aldrig tilfreds, men er netop konstant tvunget til at udvide sig, ekspandere, erobre og underlægge sig mere og mere. Derfor også kategorien "den evige genkomst" - i hvert fald når Heidegger læser Nietzsche. Heidegger kalder dette for viljen til vilje for at tydeliggøre viljens mangel på endeligt mål, formål og objekt. Det er dette, som bliver omsat i Heideggers teknikbegreb. At viljen til magt ikke er menneskets, står i menneskets magt, er den kapitalistiske produktionsmådes væsen et eksempel på, altså det vi i dag kalder for den fri markedsøkonomi. Den fri markedsøkonomi er ikke mere fri end, at den forudsætter en stadig akkumulations og værdiøgningsvang. Og der er netop denne tvang til udvidelse i kapitalismen/den fri markedsøkonomi, der med en kværnende nødvendighed har underkastet sig planeten

---

Anmeldelser

---

jorden. Mennesket har jo forsøgt at gøre sig til herre over kapitalismen - uden held, som det er enhver bekendt. Som konsekvens af dette er det derfor en illusion at tale om "nul-vækst", da en kapitalisme, som ikke vokser og udvider sig, er en død kapitalisme.

Og samtidigt med at alt det, vi kender under navnene kolonialisme og imperialism, dukker op i verdenshistorien, dukker den mærkværdige forestilling op, at "de fremmede", "de andre" eller "de vilde" ville få det bedst, hvis de blev som os. Her går humanismen og kolonialismen hånd i hånd, har samme metafysiske grund. Det er en selvfølge, at menneskerettighederne er eller bør være universelle, ellers giver de ikke mening. Det særlige ved vesterlandsk kultur er ikke, at vi betragter os selv som overlegne, det gør efter alt at dømme alle kulturer. Det særlige er heller ikke, at vi bekæmper det fremmede. Det gør andre kulturer også, vi har endog ikke monopol på at gøre andre folk til slaver. Det særlige ved os er den måde, vi bekæmper det fremmede på. Det fremmede skal ikke bare holdes ude eller bekæmpes, som eksempelvis barbarer og kvinder ikke skulle være politiske dyr i det antikke Grækenland, men det fremmede skal bekæmpes ved at blive som os, det skal integreres eller assimileres. Menneskerettighederne forudsætter, at hin enkelte ikke identificeres i kraft af sit køn, familære, religiøse og sociale placering. Er man sin mands kone, sin søns mor eller sin fars datter, giver dette ikke mening. Disse familære, sociale bånd skal først rives over, man skal kunne "stå udenfor" for at men-

neskerettighederne kan anråbes. Og det er det, kolonialismen og den økonomiske imperialism afstedkommer, altså sønderrivning af hævdvundne sociale bånd, som kapitalismen sønderrev feudale sociale bånd på vores kontinent. Med andre ord vil man fortsat kunne legitimere folkemord og almindelig brutalitet i humanismens og den nødvendige udviklings navn, som man legitimerede folkemord ved hjælp af udviklingstanken i 1800-tallets biologi. Og det i øvrigt selv om guder som fremskridt, udvikling og humanisme afgik ved døden for små hundrede år siden, dvs. ophørte med at være indiskutable. Conrads *Mørkets hjerte* var et sådant tidligt litterært eksempel på dette. Udviklingens værdi er ganske vist blevet anfægtet fra alle mulige kanter inden for de sidste hundrede år, men det har ikke forhindret, at den fortsat hærger i bedste velgående, at den fortsat lader til at være navnet på vores metafysik som viljen til magts dæknavn, at mennesket med andre ord ikke er subjekt, men agent for udviklingen. Og det gør det langt vanskeligere hvad angår spørgsmålet om "at have modet til at drage konklusionerne af det vi ved", som Svend Lindqvist kræver. Det er dog også karakteristisk, at han kun giver én opskrift på, hvorledes fremtidige masseudryddelser kan undgås, nemlig eftergivelsen af den enorme og håbløse gæld tredje verdens lande står i til Europa og USA. Og det er jo ikke kun undertegnede som anser det for indlysende rigtigt. Så hvorfor gør vi ikke "bare" det? Det er spørgsmålet.

Lindqvists bog er skrevet i en lavmælt tone, som går én i kødet. I 169 små kapitler

---

Anmeldelser

---

svinges læseren rundt mellem refleksioner i forbindelse med en rejse i Sahara, citater og udlægninger af Conrad og dennes litterære samtids, Darwin og dennes videnskabelige forudsætninger og samtids, barndomserindringer, mareridt på rejsen - og vel at mærke uden, at man på noget tidspunkt er i tvivl om, hvor man er. Og ud af dette flimmer dannes gradvist konturerne af en horisont. Denne bog er kort og godt fremragende!

Kirsten Hyldgaard